

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
дисертації Аккая Катерини Олексіївни
«Професійна ідентичність як фактор позитивного функціонування
особистості студентів», яка подається на здобуття
наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 053 Психологія

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи. У процесі роботи над дисертаційним дослідженням аспірантка Аккая К. О. дотримувалась індивідуального плану наукової роботи та успішно виконала індивідуальний навчальний план, показала себе як сумлінний виконавець. За час навчання в аспірантурі Аккая К. О. показала здатність до творчого мислення, значно підвищила рівень навичок роботи з літературними джерелами та оформлення результатів наукових досліджень, опанувала методи багатомірного аналізу даних у програмних пакетах JASP та R, оволоділа методами моделювання структурними рівняннями. Виконавши обсяг дисертаційної роботи, Аккая К. О. здобула необхідні компетентності наукового дослідника, вона володіє методологією проведення досліджень, здатна розв'язувати комплексні проблеми в психологічній сфері, використовувати новітні методи наукового пошуку, досягати наукових результатів, що створюють нові знання.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження. Дослідження ідентичності та, зокрема, професійної ідентичності показують її тісні взаємозв'язки з різними аспектами позитивного функціонування особистості. Сформована, зріла ідентичність асоціюється з психологічним та суб'єктивним благополуччя, позитивним самоставленням, інтернальним локусом контролю, високим

розвитком его, підвищенням стресостійкості, більшим задоволенням роботою, збільшенням залученості тощо, однак мало дослідженим є питання, завдяки чому досягаються такі ефекти. При цьому поширеним вітчизняним підходом до дослідження професійної ідентичності є статусна парадигма, хоча наразі в закордонній психології існують моделі, які можуть більш детально оцінити її становлення.

Таким чином, основна проблема дослідження окреслюється в декількох площинах. По-перше, нестача більш інформативних та точних досліджень вимірів або процесів ідентичності у вітчизняній психології на противагу переважанню досліджень статусів профідентичності. По-друге, відсутність однозначної відповіді щодо того, який саме фактор (прихильність, дослідження, перегляд чи їх поєднання) становлення профідентичності сприяє позитивному функціонуванню особистості. По-третє, недостатня вивченість механізмів позитивного впливу сформованої та зрілої профідентичності на психологічне благополуччя на фоні широкого тла досліджень, що встановлюють наявність цього впливу.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є виявлення структури становлення професійної ідентичності та механізмів її впливу на позитивне функціонування особистості студента.

Для досягнення визначеної мети було поставлено такі завдання:

- здійснити теоретичний аналіз проблеми професійної ідентичності як чинника позитивного функціонування особистості;
- здійснити адаптацію англомовного опитувальника «Оцінка статусів професійної ідентичності»;
- встановити та проаналізувати зв'язки між процесами професійної ідентичності та різними вимірами позитивного функціонування особистості студентів;
- побудувати, обґрунтувати та протестувати медіаторну модель професійної ідентичності як чинника позитивного функціонування особистості

студентів;

- встановити наявність специфічності механізмів опосередкування зв'язку різних процесів професійної ідентичності з суб'єктивним благополуччям.

Об'єктом дослідження є професійна ідентичність студента.

Предметом дослідження є зв'язок процесів професійної ідентичності та позитивного функціонування особистості студентів та його механізми.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань та досягнення мети було залучено комплекс методів дослідження:

1. Теоретичні методи – аналіз наукової літератури вітчизняних і закордонних дослідників, що дозволив систематизувати та узагальнити різні аспекти досліджуваної проблеми.

2. Психодіагностичні методи у вигляді психологічного тестування. Для вивчення професійної ідентичності було адаптовано опитувальник Оцінка статусів професійної ідентичності (VISA-19) (Porfeli et al., 2011; адаптація Аккая & Олефір, 2023). Для вивчення позитивного функціонування особистості студентів було створено комплекс опитувальників: Шкала задоволеності життям Е. Дінера (Зливков та ін., 2016). Шкала позитивних і негативних переживань SPANE (Diener et al., 2010; адаптація Олефір та ін., 2021). Опитувальник сенсу життя MLQ (Steger et al., 2006; в редакції Зливков та ін., 2016). Субшкали «Цілі в житті» і «Самоприйняття» опитувальника психологічного благополуччя К. Ріфф (адаптація Карсканова, 2011). Шкала автентичності особистості (Wood et al., 2008; українська адаптація у Зливков та ін., 2017). Шкала почуття суб'єктності (Taral et al., 2017; адаптація Кавун, 2022).

3. Математико-статистичні методи. Описова статистика використовувалася для опису вибірки та первинного аналізу даних; критерії нормальності (Шاپіро-Вілка та Колмогорова-Смірнова) для тесту на нормальність розподілу; кореляційний аналіз (критерій Спірмана) для

встановлення взаємозв'язків між змінними; тест Крускала-Уоліса з подальшим попарним порівнянням для непараметричного аналізу розбіжностей; конфірмаційний факторний аналіз, α Кронбаха, ω МакДональда, середня кореляція між пунктами для оцінки придатності психодіагностичних інструментів; медіаторний аналіз – для встановлення опосередкованих ефектів профідентичності на суб'єктивне благополуччя.

3. Особистий внесок дисертантки в отриманні наукових результатів та їх новизна. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею здобувача. Здобувачем самостійно проаналізовано літературні джерела за темою, розроблено план дослідження, зібрано значну частину емпіричних даних, здійснено теоретичний та статистичний аналіз, сформульовано висновки та оформлено результати у вигляді дисертації. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

уперше:

- теоретично розроблено та емпірично підтверджено моделі, що відображають взаємозв'язок між процесами професійної ідентичності та вираженістю суб'єктивного благополуччя особистості студентів. Встановлено, що цей зв'язок опосередковується такими складовими позитивного функціонування, як осмисленість життя, самовідчуження, суб'єктивний контроль, пошук сенсу та автентичність життя;

- українською мовою адаптовано опитувальник для діагностики процесів професійної ідентичності, встановлено його валідність, надійність та вимірну інваріантність за статтю;

- виявлено унікальний внесок кожного процесу професійної ідентичності до суб'єктивного благополуччя студентів та специфічні механізми їх зв'язку, зокрема: провідний негативний вплив сумнівів щодо свого професійного вибору, опосередкований зниженням осмисленості життя та підвищенням

самовідчуження; прямий негативний вплив поглибленого дослідження на суб'єктивне благополуччя та позитивний опосередкований через збільшення осмисленості життя; позитивна роль формування прихильності через підвищення осмисленості життя; здебільшого позитивна роль ідентифікації з прихильністю завдяки підвищенню суб'єктивного контролю з наступним підвищенням осмисленості життя або зниженням самовідчуження; позитивний вплив розширеного дослідження різними шляхами – через підвищення пошуку сенсу та подальше підвищення осмисленості життя і зниження самовідчуження, а також через підвищення автентичності життя з подальшим зниженням самовідчуження;

дістало подальшого розвитку:

– встановлено, що відсутність сумнівів щодо власного професійного вибору та майбутнього є найсильнішим предиктором позитивного функціонування особистості студентів з-поміж інших процесів профієдентичності;

– виявлено, що серед низки позитивних характеристик особистості лише осмисленість життя та самовідчуження виявляються унікальними предикторами суб'єктивного благополуччя;

– зафіксовано унікальну роль процесів професійної ідентичності у прояві позитивних характеристик особистості: збільшення осмисленості життя завдяки формуванню прихильності до професійного вибору, поглибленого дослідження професії та відсутності професійних сумнівів; позитивний вплив розширеного та поглибленого дослідження професійного світу на пошук сенсу; збільшення почуття контролю через ідентифікацію з прихильністю та зменшення професійних сумнівів; збільшення самовідчуження та залежності від думок оточення зі збільшенням професійних сумнівів; позитивна роль розширеного дослідження у вираженні автентичності через поведінку;

доповнено й уточнено:

– класифікацію підходів до вивчення ідентичності особистості; зокрема,

виділено об'єктивістичний підхід, який визначає ідентичність особистості на основі сукупності об'єктивних характеристик, що визначають, сприяють або обмежують розвиток професіоналізму та слугують маркерами належності індивіда до певної професійної групи;

– теоретичні уявлення про професійну ідентичність як окремий випадок загальної ідентичності, що переважно підпорядковується її закономірностям та відіграє ключову роль у її розвитку в юнацькому та на межі молодого віку. Формування професійної ідентичності відбувається через утвердження свідомого або неусвідомленого професійного вибору та характеризується твердістю намірів у дотриманні цього вибору. Зміст профіідентичності охоплює сукупність цілей, цінностей, ролей і переконань, пов'язаних із ним;

– теоретичні уявлення про позитивне функціонування особистості як парасолькове поняття, зміст якого охоплює позитивні характеристики особистості та її життєдіяльності (позитивні риси, особистісні ресурси тощо) з одного боку, а з іншого – позитивні стани, такі як щастя та суб'єктивне благополуччя, що виникають як наслідок цих характеристик;

– структуру становлення професійної ідентичності студентів, а саме важливу роль шести процесів профіідентичності – формування прихильності, ідентифікації з нею (виміри прихильності), розширеного та поглибленого дослідження (виміри дослідження), професійних сумнівів та гнучкості прихильності (виміри перегляду ідентичності). Позитивна професійна ідентичність проявляється у високому рівні обох вимірів прихильності та поглибленого дослідження, а також у мінімальному вираженні обох вимірів перегляду ідентичності;

– наукові дані щодо статевих відмінностей за показниками профіідентичності та позитивного функціонування студентів;

– наукові дані щодо зв'язку досвіду роботи та спеціальності навчання студентів з особливостями їхньої профіідентичності та позитивного функціонування особистості.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації забезпечено використанням сучасних теоретичних підходів до вивчення професійної ідентичності та позитивного функціонування особистості, аналізом значного обсягу наукових літературних джерел, застосуванням широкого кола емпіричних методів, валідних і надійних психодіагностичних інструментів. Поєднання наукових та математико-статистичних методів, зокрема структурного моделювання, забезпечило всебічність і точність аналізу. Це сприяло високій надійності емпіричних результатів, комплексності та обґрунтованості отриманих наукових висновків.

5. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації полягає у розвитку уявлень про взаємозв'язок професійної ідентичності та позитивного функціонування особистості студентів, зокрема про посередницьку роль позитивних характеристик особистості у впливі процесів професійної ідентичності на суб'єктивне благополуччя. Отримані результати можуть бути корисними для досліджень у галузі психології особистості та позитивної психології. Вони мають практичне значення для психодіагностики професійної ідентичності, розробки програм психологічного супроводу студентів та освітньої діяльності. Матеріали дослідження впроваджено у процес підготовки психологів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором.

Основні теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в восьми наукових працях, з них чотири статті опубліковано в наукових фахових виданнях України.

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Олефір В., Боснюк В., **Малофейкіна К.** Валідизація і вимірювальна інваріантність української версії шкали позитивних і негативних переживань (SPANE). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія*. 2021. (71). С. 34-42. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-71-04>

2. Малофейкіна К.О. Діагностика статусів професійної ідентичності в Україні: порівняння результатів двох опитувальників. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія*. 2022. (73). С. 17-25. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2022-73-02>

3. Аккая К.О. Перегляд професійної ідентичності та позитивне функціонування особистості студентів: медіаторний аналіз. *Наука і освіта*. 2023. №4. С. 36-46. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-4-6>

4. **Аккая К.О.**, Олефір В.О. Психометричні властивості української версії опитувальника "Оцінка статусів професійної ідентичності"(VISA-19). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2023. 2(18). С. 15-24. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2\(18\).3](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.2(18).3)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Malofeikina K.O. On defining the concept of positive psychological functioning. In *Academic and scientific challenges of diverse fields of knowledge in the 21st century: Materials of the 10th All-Ukrainian student scientific conference with international participation*. Kharkiv National University V. N. Karazin, 2021. P. 92–100.

2. Малофейкіна К.О. Професійна і особистісна ідентичність та психосоціальне функціонування в зарубіжних дослідженнях. У *Проблеми особистісних ресурсів у навчальній та професійній діяльності: матеріали наук.-практ. конф.* ФОП Бровін О. В., 2021. С. 133–137.

3. Olefir V., Bosniuk V., **Malofeikina K.** Psychometric properties of the Ukrainian version of the Scale of Positive and Negative Experiences (SPANE). In

International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL 2021). Atlantis Press, 2021. P. 100-106 <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211218.017>.

4. Akkaya K. Vocational identity processes as factors of student's subjective well-being. In *XIV International Scientific and Practical Conference «Time of Challenges and Opportunities: Challenges, Solutions, Perspectives»*. Baltijas Starptautiskā akadēmija, 2024. P. 128-131.

7. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувачки, наукових праць здобувачки та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Теоретичні положення та практичні результати дослідження було презентовано та обговорено на X Всеукраїнській студентській науковій конференції «Academic and Scientific Challenges of Diverse Fields of Knowledge in the 21st Century» (м. Харків, березень 2021 р.), науково-практичній конференції з міжнародною участю «Проблеми особистісних ресурсів у навчальній та професійній діяльності» (м. Харків, травень 2021 р.), міжнародній конференції «International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation» (м. Київ, грудень 2021 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання психології в сучасному інноваційному просторі» (м. Одеса, травень 2023 р.), XIV міжнародній науково-практичній конференції «Time of challenges and opportunities: challenges, solutions, perspectives» (м. Рига, Латвія, травень 2024), а також на факультетських аспірантських симпозиумах.

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає

алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН №759 від 31.05.2019), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота Аккая К. О. відповідає спеціальності 053 Психологія.

11. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувачкою було представлено основні результати дисертаційної роботи на розширеному засіданні кафедри загальної психології факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії після її завершення. За підсумком обговорення, дисертаційне дослідження було оцінено позитивно. Дисертаційна робота Аккая Катерини Олексіївни виконана на високому науковому рівні та є цілісним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, практичну цінність отриманих результатів та відповідність роботи спеціальності 053 Психологія дисертація Аккая К. О. «Професійна ідентичність як фактор позитивного функціонування особистості студентів» рекомендується

до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Головуючий, доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної психології
факультету психології
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Віктор ПЛОХІХ